

აჭარის ავტონომიის სამართლებრივი სტატუსი

(საქართველოს შემადგენლობაში აჭარის
ავტონომიური მართვის იდეის გაჩენიდან
აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური
რესპუბლიკის პირველ კონსტიტუციამდე)

მურმან გორგოშაძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი*

საკვანძო სიტყვები: თვითმმართველობა, სუვერენიტეტი,
იდენტობა

ავტონომიის სამართლებრივი სტატუსი გულისხმობს იმ უფლება-მოვალეობების ერთობლიობას, რომელიც გააჩნია ავტონომიურ ერთეულს მოცემული ქვეყნის კანონმდებლობით. თანამედროვე სამართალში არ არსებობს ავტონომიის შინაარსის განმსაზღვრელი რაიმე საერთაშორისო სამართლებრივი მასშტაბი. ავტონომიის კონკრეტული შინაარსი მუდამ განისაზღვრება კონკრეტული სახელმწიფო და საერთაშორისო სამართლებრივი აქტით¹. ჩვენი მიზანია, ცნება „ავტონომიის“ სამართლებრივი შინაარსიდან გამომდინარე, გავარკვიოთ, რა კონკრეტული უფლება-მოვალეობებით იყო დატვირთული აჭარის ავტონომია საქართველოს შემადგენლობაში აჭარის ავტონომიური მართვის იდეის გაჩენიდან (1917 წ.) აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის პირველ კონსტიტუციამდე (1937 წ.).

1917 წლის ოქტომბერში, რუსეთის ბოლშევიკური გადატრიალების შემდეგ, ამიერკავკასიის ფრონტი დაიშალა, რუსეთის ჯარმა დატოვა საქართველო, ამიერკავკასიის სეიმმა და კომისარიატმა ვერ შეძლეს ოსმალთა ჯარის

1 სუბუა გ., 2000. ფედერალიზმი, როგორც ნორმატიული პრინციპი და პოლიტიკური წესრიგი. თბილისი. გვ. 97.

შენერება. ბუნებრივია, დღის წესრიგში დადგა აჭარის საკითხი, რომელზეც პრეტენზიას ბევრი ქვეყანა აცხადებდა. ცნობილია, რომ აჭარას 1917-1921 წლებში ავტონომიურ მმართველობას სთავაზობდნენ ოსმალეთი², აზერბაიჯანი³, სომხეთი⁴ და სამხრეთ რუსეთის მთავრობა (დენიკინი). უფრო მეტიც, 1920 წელს დიდ ბრიტანეთში შეიმუშავეს ბათუმის სახით პატარა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნის გეგმაც⁵. ასეთ პირობებში მემედ აბაშიძემ წამოაყენა ერთიანი საქართველოს შემადგენლობაში აჭარის რეგიონის ავტონომიური მართვის იდეა, რომელიც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის „ყველაზე უფრო პასუხისმგებელი პირების“ (ჰაიდარ აბაშიძე) მიერ გაზიარებული და გამართლებული იქნა.

1917 წელს აჭარის ავტონომიის იდეა საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სამუსლიმანო საქართველოს სექციაზე მემედ

აბაშიძემ⁶ ოფიციალურად გააჟღერა. იგი სამუსლიმანო საქართველოს თვითმმართველობის სამართლებრივ სტატუსს კანტონალური მოწყობის იდეით გამოხატავდა. სამუსლიმანო საქართველოს კანტონალური მართვის იდეა არ იქნა გაზიარებული ქართველი პოლიტიკური ელიტის მიერ, თუმცა აჭარის ავტონომიის იდეას ძირითადად მხარი დაუჭირეს და 1917 წელს საჯაროდ გაცხადდა სამუსლიმანო საქართველოს ავტონომიის სტატუსი. გაზეთი „საქართველო“ აღნიშნავდა: „სამაჰმადიანო საქართველოს თვითმმართველობა ანუ ავტონომია იმას ნიშნავს, რომ ადგილობრივი მკვიდრი მოსახლეობა იქნება საკუთარი ქვეყნის ბატონ-პატრონი, შინაური საქმეების გამგებელი, ხოლო თვითმმართველობის გული და გამგებელი იქნება ბათუმი“⁷. ეს ცნობა შეიცავს მინიშნებებს აჭარის ავტონომიის სამართლებრივ სტატუსზე, კერძოდ, რომ ავტონომია ეხებოდა შინაურ საქმეებს და მისი დედაქალაქი იქნებოდა ბათუმი.

1919 წლის 31 აგვისტოს „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“ ინიციატივით ბათუმში, რომელიც ჯერ კიდევ ინგლისელების კონტროლქვეშ იყო, გაიმართა ბათუმის ოლქის წარმომადგენელთა ყრილობა, რომელიც ბათუმის ოლქის ყველა რაიონს წარმოადგენდა. ყრილობამ მიიღო გადაწყვეტილება ბათუმისა და ბათუმის ოლქის თავის ბუნებრივ სამშობლოსთან, საქართველოს რესპუბლიკასთან, ფართო ავტონომიის საფუძველზე შეერთების შესახებ⁸. ყრილობის ეს გადაწყვეტილება წარმოადგენდა საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიის საფუძველზე აჭარის გაერთიანების სამართლებრივ საფუძველს. ყრილობის ამ გადაწყვეტილებით⁹ აჭარის

2 ოსმალეთის საგარეო საქმეთა სპეციალური კანცლერის დადგენილებაში ვკითხულობთ: „აჭარის მიერ ავტონომიის მოპოვება ოსმალეთის პოლიტიკური გავლენის ფარგლებში შეესაბამება სახელმწიფოს ინტერესებს და ეს საკითხი არსებითად იმსახურებს ღრმა, ფართო და ყოველმხრივ განხილვას“, – იხ., ნ ზოსიძე ნ., 1995. პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა აჭარაში 1918-1920 წლებში. ბათუმი. გვ. 100.

3 აზერბაიჯანის ავგენტურამ ფართოდ გააჩაღა ანტიქართული პროპაგანდა, მათ წამოაყენეს „ისლამური რესპუბლიკისა“ და „დამოუკიდებელი აჭარისტანის რესპუბლიკის“ შექმნის იდეა, – იხ., ზოსიძე ნ., 1995. პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა აჭარაში 1918-1920 წლებში. ბათუმი. გვ. 102-103.

4 სომხეთი ახალქალაქ-ბათუმის დაპყრობით შავ ზღვაზე გასვლას ესწრაფვოდა – იხ., სურგულაძეა., 1994. ცხოვრება და ღვაწლი ჰაიდარ აბაშიძისა. ბათუმი. გვ. 57; 1920 წლის თებერვალში ლონდონის კონფერენციაზე დაისვა საკითხი სომხეთის ბათუმის ნავსადგურთან საკუთარი (სომხური) რკინიგზით დაკავშირების შესახებ. სომხეთის რესპუბლიკის საზო დელეგაცია ამ კონფერენციაზე მოითხოვდა ისტორიული სამხრეთ საქართველოს მათთვის გადაცემას მდინარე ჭოროხის გასწვრივ – ზღვასთან შესართავამდე – იხ., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა. 2008. ტ. III. ბათუმი. გვ. 482.

5 თურმანიძე ო., 2012. აჭარის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია (1921-1940). ბათუმი. გვ. 80-82.

6 მემედ აბაშიძე 1917 წლიდან საქართველოს ეროვნული საბჭოს წევრია, ხოლო საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ საქართველოს პარლამენტის წევრი, იხ., შარაძე გ., 1995. მემედ აბაშიძე. თბილისი-ბათუმი. გვ. 126.

7 გაზეთი „საქართველო“ 1917 წლის 23 დეკემბერი.

8 ოქროპირიძე უ., 2001. აჭარის ავტონომიის შექმნის ისტორიიდან. ბათუმი. გვ. 81.

9 ყრილობას ესწრებოდა 96 დელეგატი, ამ ისტორიულ

ავტონომიის სამართლებრივ სტატუსად ფართო ავტონომია დასახელდა¹⁰. ამავ ენაზე გამოქვეყნებულ სამუსლიმანო საქართველოს მნიშვნელოვან პოლიტიკურ დოკუმენტში – „პროგრამასა და ინსტრუქციაში“¹¹, მოცემულია აჭარის ავტონომიური მმართველობის სტრუქტურა და მათი უფლებამოსილებანი. ამ დოკუმენტის მიხედვით, ავტონომიურ სამუსლიმანო საქართველოს ეყოლებოდა თავისი მთავრობა და დამოუკიდებელი საკანონმდებლო ორგანო. მთავრობა დამოუკიდებლად განაგებდა სარწმუნოების, სასამართლოს, ადმინისტრირების, სწავლა-განათლების, ეკონომიკის საქმეებს, ხოლო საქართველოს მთავრობასთან ერთად განსაზღვრულ პირობებში წარმართავდა სამხედრო, საფინანსო, საგარეო, ფოსტატელეგრაფის, სარკინიგზო, საბაჟო და სხვა საქმეებს.¹²

როგორც ჩანს, ამ დოკუმენტში მოცემული იდეები წარმოადგენს იმ „ფართო ავტონომიის“ ცნების შინაარსს, რომელიც 1919 წლის 31 აგვისტოს ყრილობაზე მიღებულ რეზოლუციაში იქნა გამოყენებული. გულისხმობდა თუ არა „ფართო ავტონომია“ პოლიტიკური ავტონომიის სამართლებრივ სტატუსს, ამის ცალსახად თქმა ძნელია. ფაქტი ერთია, რომ ნოე უორდანიას მიერ

ზემო აჭარის მოსახლეობისადმი გაგზავნილ წერილში წერია, რომ საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში სამუსლიმანო საქართველოს მართვა-გამგეობა დაემყარება ადგილობრივი ხალხის – ქართველი მუსლიმანების თვითმმართველობას (ავტონომია). საზოგადო და საერთაშორისო საქმეებს გაუძღვება რესპუბლიკის ცენტრალური დაწესებულებები, ხოლო შინაურ საქმეებს- ადგილობრივი ხალხის მიერ არჩეული დაწესებულებანი. უკანასკნელნი განაგებენ სარწმუნოების ყველა საკითხს შარიათის მიხედვით, ადგილობრივ ადმინისტრაციას, სასამართლოს, მიწის საქმეს და სხვა¹³. 1921 წლის იანვარში გაზეთ „სამუსლიმანო საქართველოში“ გამოქვეყნდა „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტისა“ და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ ერთობლივად შემუშავებული დოკუმენტი ბათუმისა და ბათუმის ოლქის ავტონომიის ფორმის შესახებ, რომლის მე-5 მუხლით აჭარის საკანონმდებლო ორგანოდ ცხადდებოდა საყოველთაო, პირდაპირი, თანასწორი და ფარული კენჭისყრით პროპორციული წარმომადგენლობის პრინციპის საფუძველზე არჩეული მეჭლისი.

საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობა რომ აჭარისათვის ადმინისტრაციული ავტონომიის მიცემას გეგმავდა, დაფიქსირდა კიდევ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციაში, რომლის 107-ე მუხლი საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელი ნაწილებისთვის – აფხაზეთისთვის, სამუსლიმანო საქართველოსა და ზაქათალას ოლქისთვის ადგენს ადგილობრივ ავტონომიურ მმართველობას¹⁴. მართალია, ამ ჩანაწერის მიხედვით ძნელია ილაპარაკო ავტონომიური მმართველობის სამართ-

გადაწყვეტილებას შემდეგ აბაშიძესთან ერთად ხელს აწერს 56 კაცი. იხ., ჯაფარიძე შ., 1994. ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის (1918-1921 წ.წ.). ბათუმი. გვ. 92.

10 1920 წლის 1 მარტის ბათუმის მმართველობის არჩევნებზე აჩვენა იმ პერიოდის ბათუმელების და, შესაბამისად, აჭარის ქართველებისა და საქართველოსადმი დამოკიდებულება. ამ არჩევნებში 36 ადგილიდან 20 ქართველებმა აიღეს, - იხ., ცუხიშვილი რ., 1996. ტერიტორიული საკითხები ინგლის-საქართველოს ურთიერთობებში (1918-1921წ.წ.). თბილისი. გვ. 59.

11 ამ დოკუმენტის სრული სახელწოდებაა „პროგრამა და ინსტრუქცია სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტისა“, რომელიც შედგება 3 თავისა და 79 მუხლისაგან (პროგრამა - 36 მუხლი, ინსტრუქცია - 43 მუხლი), - იხ., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა. 2008. ტ. III. ბათუმი. გვ. 489.

12 ოქროპირიძე უ., 2011. აჭარის ავტონომიის შექმნა. თბილისი. გვ. 130.

13 ნოე უორდანიას წერილის ფრაგმენტი ციტირებულია წიგნიდან - ჯაფარიძე შ., 1994. ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის (1918-1921 წ.წ.). ბათუმი. გვ. 93.

14 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუცია, მ. 107.

ლებრივი სტატუსის როგორცაა, მით უფრო, რომ ამავე კონსტიტუციის 108-ე მუხლი ავტონომიურ მმართველობათა დებულებების შემუშავებას ცალკე კანონით ითხოვს¹⁵. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ საქართველოს პარლამენტმა 1919 წლის 19 დეკემბერს სამუსლიმანო საქართველოს ავტონომია მიანიჭა, მაგრამ დადგენილებაში ლაპარაკი არ არის პოლიტიკურ ავტონომიაზე¹⁶, ცხადია, რომ საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის პოზიცია ადმინისტრაციული ავტონომიის სასარგებლოდ იხრება და არა პოლიტიკური ავტონომიის.

1921 წლის თებერვალში ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს ძალდატანებითი გასაბჭოებისა და მისი ანექსიის შემდეგ აჭარის ავტონომიის შექმნისა და სამართლებრივი სტატუსის საკითხი ბოლშევიკური რუსეთის ხელში აღმოჩნდა. 1921 წლის 16 მარტის საბჭოთა რუსეთსა და თურქეთს შორის მოსკოვის ხელშეკრულების მიხედვით, თურქეთი საბჭოთა რუსეთთან გარკვეული გარიგების^{17*} სანაცვლოდ დათმობდა აჭარას იმ პირობით, თუ ამ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობა ისარგებლებდა ფართო ადგილობრივი ავტონომიით¹⁸. მოსკოვის ხელშეკრულების მე-15 მუხლით საბჭოთა რუსეთი ვალდებულია იღებდა, რომ ამიერკავკასიის რესპუბლიკები მოსკოვის ხელშეკრულების პირობებს აღიარებდნენ. სწორედ ამ მე-15 მუხლის სისრულეში მოყვანას მიეძღვნა ამავე წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულება, რომლითაც თურქეთის, საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის დელეგაციებმა ხელი მოაწერეს მეგობრობის ხელშეკ-

რულებას, რომელიც ძირითადად მოსკოვიური დოკუმენტის იდენტური იყო.

ერთი სიტყვით, რუსეთი თანახმა იყო, აჭარას მისცემოდა პოლიტიკური ავტონომიის სტატუსი, რასაც საქართველოს კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის წევრებს შორის მოწინააღმდეგეები გამოუჩნდნენ. განსაკუთრებით აქტიურობდნენ ე.წ. „ნაციონალ-უკლონისტები“. მათი აზრით, აჭარას ავტონომიის სტატუსი არ უნდა მიანიჭებოდა. თუ მიენიჭებოდა, იმ პირობით, რომ ავტონომია მხოლოდ სოფლის მოსახლეობას ექნებოდა და აჭარის ავტონომიას ჩამოსცილდებოდა ბათუმი, ხოლო ავტონომიის ცენტრად გამოცხადდებოდა ქედა ან ჩაქვი.

1921 წლის 6 ივნისს აჭარის მეჭლისი საქართველოს რევკომისადმი მისასალმებელ წერილს გზავნის, რომელშიც გამოთქვამს იმედს, რომ ცხოვრებაში განხორციელდება აჭარის მოსახლეობის ნება-სურვილი – მართოს მხარე ფართო ავტონომიის საფუძველზე¹⁹. ამ წერილიდან ჩანს, რომ ავტონომიის იდეა ჯერჯერობით მხოლოდ იდეაა.

1921 წლის 16 ივლისს საქართველოს რევკომმა მიიღო დეკრეტი აჭარის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის შექმნის შესახებ. ამ დეკრეტის მიხედვით აჭარის ავტონომიის სტატუსი განისაზღვრა, როგორც პოლიტიკური ავტონომიის უმაღლესი საფეხური რესპუბლიკის სახით, რომლის მართვის ორგანოებს წარმოადგენდნენ მეჭლისი – უმაღლესი ორგანო, სახალხო კომისართა საბჭო და ადგილობრივი საბჭოები, რომელთა არჩევაც საქართველოს სსრ კონსტიტუციის საფუძველზე წარიმართებოდა. ამავე დეკრეტით უნდა შექმნილიყო 8 სახალხო კომისარიატი და სახალხო მეურნეობის საბჭო. სახალხო კომისარიატებს წარმოადგენდა შემდეგი განყოფილებები: შინაგან საქმეთა, იუსტიციის, განათლების, ჯანდაცვის, სოციალური უზრუნველყოფის, მიწათმოქმედების, სასურსათო და ფინან-

15 საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუცია, მ. 108.

16 თურმანიძე ო., 2012. აჭარის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია (1921-1940). ბათუმი. გვ. 85.

17 *ამ გარიგების მიხედვით საბჭოთა რუსეთი თანხმდებოდა, არ ეცნო არც ერთი საერთაშორისო შეთანხმება, რომელიც თურქეთს ეხებოდა, მაგრამ არ იყო აღიარებული თურქეთის ეროვნული მთავრობის მიერ და ამავე დროს თურქეთს რჩებოდა ყარსი, ართვინი და არტაანი.

18 ოქროპირიძე უ., 2001. აჭარის ავტონომიის შექმნის ისტორიიდან. ბათუმი. გვ. 114-115.

19 თურმანიძე ო., 2012. აჭარის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია (1921-1940). ბათუმი. გვ. 88.

სების. სახალხო მეურნეობის საბჭო წარმოდგენილი იყო ოთხი განყოფილებით, კერძოდ: საგზაო, ფოსტა-ტელეგრაფის, შრომის, მუშათა და გლეხთა ინსპექცია.

სამართლებრივი სტატუსის თვალსაზრისით ავტონომიური უფლებამოსილება მიენიჭა იუსტიციის, განათლების, ჯანდაცვის, სოციალური უზრუნველყოფის და მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატებს. დანარჩენი სახალხო კომისარიატები და სახალხო მეურნეობის საბჭო ოთხივე განყოფილებით ერთიანი პოლიტიკის შენარჩუნებისთვის დაეკავშირებებარა საქართველოს სსრ შესაბამის დაწესებულებებს. ამ დეკრეტით იზღუდებოდა ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილება მთელ რიგ სფეროებში. კერძოდ, უმთავრესი ეკონომიკური საქმეების მართვა, კონტრეგოლაციასთან ბრძოლა, საგარეო, სამხედრო, საზღვაო საქმეთა და საგარეო ვაჭრობის საკითხები საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების პრეროგატივა იყო. ამას იმასაც თუ დავამატებთ, რომ მნიშვნელოვანი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები და დაწესებულებები საქართველოს ცენტრალურ უწყებებს დაეკავშირებებარა, ნათელი გახდება, რომ დეკლარირებული პოლიტიკური ავტონომიისაგან შორს იდგა რეალური ავტონომია, რის გამოც 1922 წელს აჭარის ღარიბთა კომიტეტის ცენტრალურმა ბიურომ განიხილა აჭარის ავტონომიის უფლებამოსილების საკითხი და აჭარიდან საქართველოს საბჭოების პირველ ყრილობაზე წარგზავნილ დელეგატებს დაავალა – ყრილობას ოფიციალურად დაედასტურებინა აჭარის ავტონომია და განესაზღვრა ავტონომიის უფლებები და დამოკიდებულება საქართველოს მთავრობასთან.

ცხადი გახდა, რომ აჭარის ავტონომიის სამართლებრივი სტატუსი კონსტიტუციაში უნდა დაფიქსირებულიყო. ყრილობების დადგენილებები და პარტიული დეკრეტები არ იყო საკმარისი ამ საკითხის მოსაწესრიგებლად. საქართველოს 1922

წლის კონსტიტუციის პირველი თავის პირველი მუხლის შენიშვნაში კი იყო დაფიქსირებული, რომ საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკაში თავისუფალი თვითგამორკვევის საფუძველზე შედიან აჭარის ავტონომიური სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკა, სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი და აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკა. უკანასკნელი უკავშირდება საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკას – ამ რესპუბლიკათა შორის დადებული განსაკუთრებული საკავშირო ხელშეკრულების საფუძველზე²⁰, მაგრამ ამ ჩანაწერში ავტონომიური რესპუბლიკის სამართლებრივი სტატუსი არ ჩანს.

სწორედ ამიტომ 1925 წელს აჭარის ცაკის პრეზიდიუმმა მიიღო დადგენილება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის შესამუშავებლად სპეციალური კომისიის შექმნის შესახებ იურისტ ხასან ლორთქიფანიძის თავმჯდომარეობით. ამ კომისიის მიერ შემუშავებული აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის პროექტზე ქვემოთ ვილაპარაკებთ. მანამდე 1927 წლის საქართველოს სსრ მეორე კონსტიტუციაში გაიწერა ავტონომიური სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკების სამართლებრივი სტატუსი. ამ კონსტიტუციის მეოთხე თავი ავტონომიურ რესპუბლიკებსა და ოლქებს ეხება. ამ კონსტიტუციით ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციას იღებს რეგიონის საბჭოების ყრილობა, რომელიც ძალაში შედის სრულიად საქართველოს ცაკისა და საბჭოების ყრილობის საბოლოოდ დამტკიცების შემდეგ (მ.75). აჭარის უმაღლეს ორგანოებად გამოცხადდა საბჭოების ყრილობა, ყრილობებს შორის პერიოდში ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი (ცაკი), ხოლო ცაკის სესიებს შორის პერიოდში ცაკის შემადგენლობიდან არჩეული ცაკის პრეზიდიუმი (მ. 76-77). მმართველობის უმაღლეს ორგანოს წარმოადგენდა სახალხო კომისარიატთა

20 საქართველოს სსრ კონსტიტუციური აქტების კრებული (1921-1978).1983. თბილისი. გვ.73.

საბჭო (მ. 78), რომელიც აერთიანებდა შინაგან საქმეთა, იუსტიციის, განათლების, მიწათმოქმედების, სოციალური უზრუნველყოფის სახალხო კომისარიატებს და ფინანსთა, შრომის, მუშათა და გლეხთა ინსპექციის საქართველოს სახალხო კომისარიატების რწმუნებულებს, რომლებიც ცენტრალური ხელისუფლების სათანადო სახალხო კომისარიატების ორგანოებს წარმოადგენდნენ ავტონომიურ რესპუბლიკებში და ემორჩილებოდნენ ცენტრალურ ხელისუფლებას, თუმცა ანგარიშვალდებულნი იყვნენ ავტონომიური რესპუბლიკის ცაკისა და სახკომსაბჭოს წინაშეც. კონსტიტუციის 81-ე მუხლის მიხედვით საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე გასავრცელებლად გამოცემულ კოდექსებს, დეკრეტებს და დადგენილებებს სავალდებულო ძალა ჰქონდა ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე, ხოლო კონსტიტუციის 82-ე მუხლი ავტონომიური რესპუბლიკის ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს აძლევს საკანონმდებლო აქტების გამოცემის უფლებას იმ დარგში, რომელსაც ავტონომიურად განაგებენ და საქართველოს იმ კანონმდებლობის განსავითარებლად, რომელიც საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ვრცელდება.

1921 წლის 16 ივლისს საქართველოს რევკომის მიერ მიღებული დეკრეტით გათვალისწინებული უფლებამოსილებებიდან 1927 წლის საქართველოს სსრ კონსტიტუციის მიხედვით აჭარას აღარ ჰყავდა ფინანსებისა და სურსათის სახალხო კომისარიატები.

ახლა რაც შეეხება ზემოთ დაპირებულ 1925 წელს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის შესამუშავებლად შექმნილი სპეციალური კომისიის მიერ შემუშავებულ აჭარის ასსრ კონსტიტუციის პროექტს. 1929 წელს აღნიშნულმა კომისიამ აჭარის ავტონომიური სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის კონსტიტუციის პროექტი გადასცა განსახილველად აჭარის საბჭოების მერვე ყრილობას,

რომელმაც საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მოთხოვნით კონსტიტუციის პროექტი მოხსნა დღის წესრიგიდან²¹. ამის მიზეზი კი, როგორც ჩანს, ის რამდენიმე მუხლი იყო, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს კონსტიტუციას. კერძოდ:

- ა. კონსტიტუციის პროექტის მე-8 მუხლის მიხედვით, საკითხები, რომლებიც შედიოდა აჭარის სახკომსაბჭოს კომპეტენციაში, უნდა გადაწყვეტილიყო ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით;
- ბ. ამ პროექტით აჭარის ასსრ შესაბამის ორგანოებს ენიჭებოდათ უფლება, შეეჩერებინათ ან შეეცვალოთ საქართველოს სსრ კანონები, თუ ისინი ეწინააღმდეგებოდა აჭარის ასსრ კანონმდებლობას;
- გ. კონსტიტუციის პროექტის მე-9 მუხლის მიხედვით, იმ შემთხვევაში, როდესაც საქართველოს სსრ საერთო კომისარიატების ნორმატიული აქტები და სხვა კანონები არ იყო აჭარის ადგილობრივი პირობების შესაბამისი, ავტონომიური რესპუბლიკის სათანადო ორგანოებს უფლება ეძლეოდათ, გაესაჩივრებინათ ისინი ამიერკავკასიის ფედერაციული საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის უწყებებში;
- დ. კონსტიტუციის პროექტის მე-10 მუხლის თანახმად, საქართველოს სსრ და აჭარის ასსრ კანონმდებლობის შეუსაბამობისას უპირატესობა ენიჭებოდა აჭარის კანონმდებლობას;
- ე. კონსტიტუციის პროექტის მე-11 მუხლის მიხედვით, კონსტიტუციურ და ეროვნულ საკითხებზე უთანხმოების შემთხვევაში დავას იხილავდნენ და საბოლოოდ წყვეტდნენ ამიერკავკასიისა და საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელი ორგანოები²².

21 თურმანიძე ო., 2012. აჭარის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია (1921-1940). ბათუმი. გვ. 100.

22 აცსა (აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი)

ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის ამ პროექტით აჭარაში ავტონომიის სამართლებრივი სტატუსი შეიძლება დავახასიათოთ, როგორც პოლიტიკური ავტონომია, რომელიც საქართველოს სსრ-თან ერთად ინაწილებდა სახელმწიფო სუვერენიტეტს.

აჭარის კონსტიტუციის ეს პროექტი აჩვენებს აგრეთვე აჭარის ასსრ ხელმძღვანელებსა და საქართველოს სსრ ხელმძღვანელებს შორის დაპირისპირებას აჭარის ასსრ სამართლებრივი სტატუსის გამო.

1937 წელს მიიღეს აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის პირველი კონსტიტუცია, რომელიც სრულად შეესაბამებოდა საქართველოს სსრ კონსტიტუციას.

როგორც ვხედავთ, 1917-1937 წწ. აჭარის ავტონომიის სამართლებრივი სტატუსი რეგულირდებოდა როგორც სახალხო ყრილობებისა და პარტიული გადაწყვეტილებებით, ისე სამართლებრივი აქტებით. აჭარის ავტონომიაზე მინიჭებული ფართო თვითმმართველობის მიუხედავად, მას არ ჰქონია სახელმწიფოებრიობის არც ერთი ძირითადი ნიშანი: არ ჰქონდა არც სახელისუფლებო და არც ე.წ. „ორმაგი სუვერენიტეტი“, არ ჰქონდა საერთაშორისო

სამართალსუბიექტურობა, არ ჰქონდა საკუთარი ერთადერთი მოქალაქეობა.

აჭარის ავტონომია სამართლებრივ ქრილში აკმაყოფილებდა ავტონომიის ცნების მაგულისხმებელ ძირითად ნიშნებს – ნაწილობრივ დამოუკიდებელი იყო ცენტრალური მთავრობის გავლენისაგან და საკუთარი პასუხისმგებლობით ახორციელებდა თავის გამგებლობას მიკუთვნებულ საკითხებს. მისი სუბიექტი იყო უმცირესობის კოლექტიური უფლებების დაცვა. იგი ასრულებდა რელიგიური უმცირესობების სამართლებრივი დაცვის ფუნქციას.

აჭარის ავტონომიის შინაარსი, სამართლებრივი თვალსაზრისით (ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენდა აჭარის ავტონომიის პოლიტიკური თვალსაზრისით შეფასება), შეესაბამებოდა საქართველოს სახელმწიფოს სუვერენიტეტის დაცვის ლეგიტიმურ ინტერესს იმდენად, რამდენადაც იგი უზრუნველყოფილი იყო საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრებში. აჭარის ავტონომია აკმაყოფილებდა აგრეთვე ავტონომიის სამართლებრივი შინაარსის არსებით მხარეს – მის წევრებს სურდათ თავიანთი რელიგიური განსაკუთრებულობისა და ინდივიდუალობის შენარჩუნება, თავიანთი რელიგიური იდენტობის დაცვა.

ფ.რ-2, ან.1, ს. 542, ფურც.62.

LEGAL STATUS OF AUTONOMOUS REPUBLIC OF ADJARA

(Since the introduction of idea of autonomous government of Adjara within Georgia till the first Constitution of Adjarian Autonomous Soviet Socialist Republic)

Murman Gorgoshadze

PhD, Shota Rustaveli State University

KEY WORDS: self-government, sovereignty, identity

RESUME

Since the introduction of idea of autonomous government of Adjara within Georgia (1917) till the first Constitution of Adjarian Autonomous Soviet Socialist Republic (1937), legal status of Adjara had been regulated by people's assemblies and Party resolutions, as well as by several illegal acts.

During this period Adjarian Autonomy had neither governmental nor so-called "dual" sovereignty, had no international legal subjectivity and no own citizenship.

From the legal point of view, during 1917-1937 years, the main subject of Adjarian Autonomy was meeting legitimate interests of state sovereignty protection. Within the Georgian state borders, partially independent from the central government, under own responsibility, the Autonomy was addressing issues within requisite authority. The goal was protection of collective rights of minorities that mainly was expressed in preserving individuality, religious identity and personality.

NOTES:

1. Khubua G., 2000. Federalism as a normative principle and political order, Tbilisi, P. 97. (In Georgian)
2. Ottoman Foreign Affairs Special Chancellor's Resolution- quotation: "Obtaining the Autonomy by Ajara in frames of Ottoman political influence meets the interests of the state. The issue deserves essential, deep and comprehensive consideration", - see. Zosidze N., 1995. Political situation and National Liberation Movement in Ajara in 1918-1920 yy., Batumi, P. 100. (In Georgian)
3. Azerbaijan Secret Service unleashed anti-Georgian propaganda, they advanced "Islamic Republic" and "Independent Ajaristan Republic" ideas - see. Zosidze N., 1995. Political situation and National Liberation Movement in Ajara in 1918-1920 yy., Batumi, P. 102-103. (In Georgian)
4. Armenia was striving to get the access to the Black Sea by conquering Akhalkalaki and Batumi - see., Surguladze A., 1994. Life and contributions of Haidar Abashidze, Batumi, P. 57 (In Georgian); In February 1920, at London conference there was considered an issue on "Batumi port-Republic of Armenia Railway connection", meaning its own (Armenian) railway communication, where Armenian Truce delegation demanded territorial transfer of the historic South of Georgia along the river Chorokhitill the confluence with the sea - see., South-West Georgia history essays, Ajara, Vol. III, Batumi, 2008. P. 482. (In Georgian)
5. Turmanidze O., 2012. Political and economic history of Ajara (1921-1940), Batumi, P. 80-82. (In Georgian)
6. Since 1917 Memed Abashidze was a member of National Council of Georgia, further after declaration of independence of Georgia, he became a member of Georgian Parliament, see., Sharadze G., 1995. Memed Abashidze, Tbilisi-Batumi, P. 126. (In Georgian)
7. Newspaper "Georgia" 23rd of December 1917. (In Georgian)
8. Oqropiridze U., 2001. From the history of Establishment of Autonomous Republic of Adjara, Batumi, P. 81. (In Georgian)
9. The congress was attended by 96 delegates, this historic resolution along with Memed Abashidze was signed by 56 men. See., Japaridze S., 1994. The fight for the restoration of State Independence (1918-1921), Batumi, P. 92. (In Georgian)
10. Batumi government elections, that took place on March 1, 1920, showed the attitude of Batumi citizens, respectively Adjarians to Georgia and Georgians. As a result of these elections, 20 from 36 existing seats took Georgians, - see. Tsukhishvili R., 1996. Territorial issues in England-Georgia relations (1918-1921 yy.), Tbilisi., P. 59. (In Georgian)
11. The full title of this document is "The program and instructions of the Muslim Georgia Liberation Committee", that consists of 3 chapters and 79 articles (program – 36 articles, Instruction – 43 articles), - see., South-West Georgia history essays, Ajara, Vol. III, Batumi, 2008. P. 489. (In Georgian)
12. Oqropiridze U., 2011. Establishment of Ajarian Autonomy, Tbilisi, P. 130 (In Georgian)
13. Extract of Noe Jordania's letter quoted from the book - Japaridze S., 1994. The fight for the restoration of State Independence (1918-1921), Batumi, P. 93. (In Georgian)

14. Constitution of Democratic Republic of Georgia from 21st of February 1921, artl. 107. (In Georgian)
15. Constitution of Democratic Republic of Georgia from 21st of February 1921, artl. 108. (In Georgian)
16. Turmanidze O., 2012. Political and economic history of Ajara (1921-1940), Batumi, P. 85. (In Georgian)
17. Oqropiridze U., 2001. From the history of establishment of Ajarian Autonomy, Batumi, P. 114-115. (In Georgian);
18. Turmanidze O., 2012. Political and economic history of Ajara (1921-1940), Batumi, P. 88. (In Georgian);
19. Constitutional acts of the Georgian SSR (1921-1978), Tbilisi, 1983. P 73. (In Georgian)
20. Turmanidze O., 2012. Political and economic history of Ajara (1921-1940), Batumi, P. 100. (In Georgian)
21. ACSA (Ajara Central State Archive) qty. of pp-2, or 1, s. 542, p.62. (In Georgian)